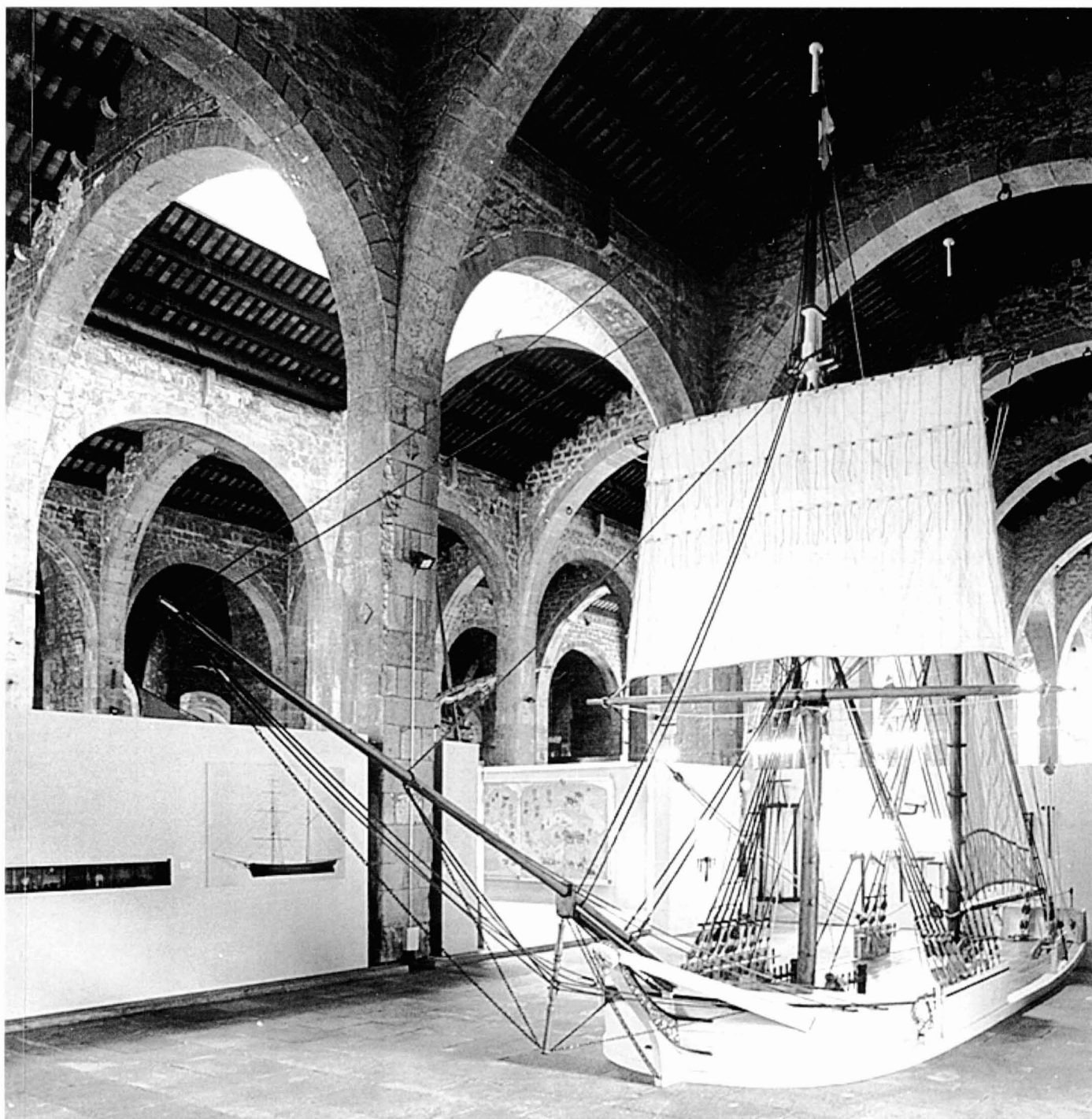

La remodelació del Museu Marítim de Barcelona

Elvira Mata i Enrich
Olga López Miguel

Bergantí-goleta Arivel, a l'àrea expositiva "La construcció naval en fusta" del MMB (foto Albert Ibáñez, arxiu MMB)

Les darreres dècades s'han caracteritzat, pel que fa a les dinàmiques de gestió cultural, per un intent incessant de recerca de noves fórmules que responguin a les demandes d'una societat canviant, que ja no es poden satisfer des del marc de la institució museística tradicional.

El Museu Marítim de Barcelona, dependent de la Diputació de Barcelona des de la seva inauguració l'any 1941, no ha escapat a aquesta dinàmica general. Les demandes d'un públic cada cop més exigent i la dinàmica ciutadana tendent a recuperar de forma definitiva la identitat marítima de Barcelona, van impulsar les

institucions implicades en la gestió del patrimoni marítim de la ciutat (Ajutament de Barcelona, propietari de l'edifici de les Drassanes de Barcelona), Diputació de Barcelona (gestora del Museu Marítim de Barcelona) i Autoritat Portuària de Barcelona, a la constitució l'any 1993 d'un consorci que permetés dotar el Museu Marítim de Barcelona d'una nova fórmula de gestió. Es constituïa així el Consorci de les Drassanes de Barcelona.

S'iniciava d'aquesta forma una nova etapa en la vida de la institució museística. A partir d'aquest moment, la difusió del patrimoni i la cultura marítima del nostre país a través

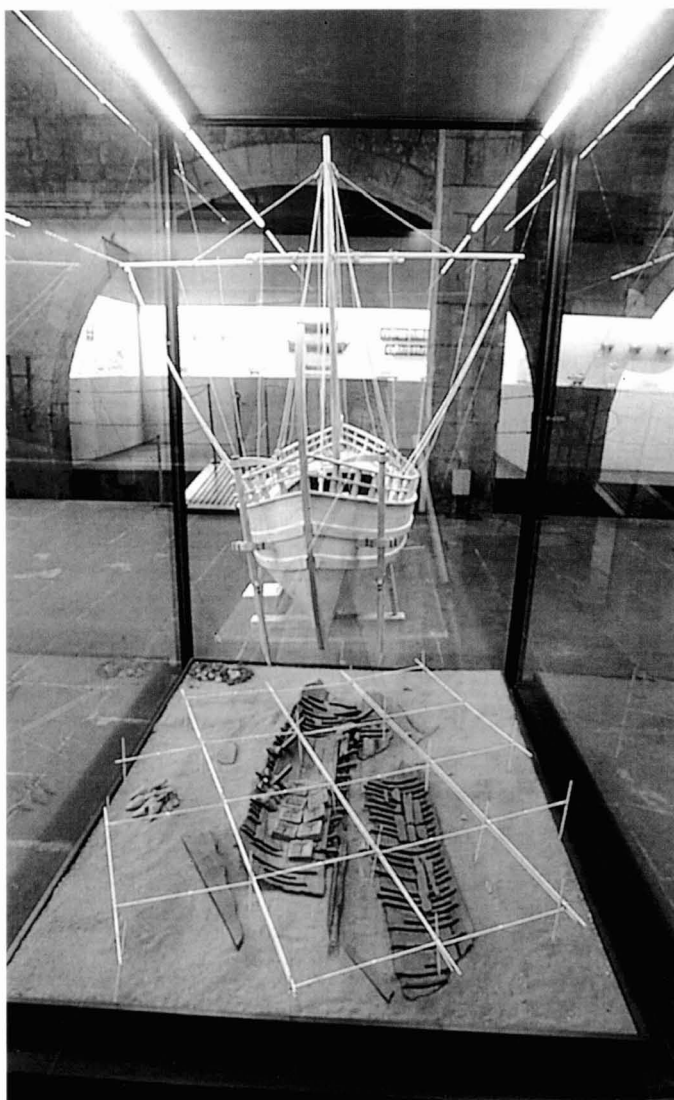

Àmbit dedicat a "Armadors, constructors i drassanes" de l'àrea expositiva "La construcció naval en fusta" (foto Albert Ibáñez, arxiu MMB)

de les seves col·leccions i dels programes de difusió elaborats pel MMB, i la salvaguarda i la protecció del patrimoni marítim de la costa catalana, es confirmen com a objectius fonamentals del Consorci de les Drassanes i del MMB, juntament amb una vella assignatura pendent per part de les institucions barcelonines: la restauració de les Drassanes de Barcelona, una joia del gòtic civil català, que acull el museu des de la seva inauguració i que calia restaurar per tal d'assegurar-ne el seu futur.

Els dos objectius fonamentals van donar lloc al llarg de l'any 1994 a l'elaboració de dos projectes molt ambiciosos: d'una banda, la realització d'un projecte pedagògic que posa a l'abast del públic escolar una oferta d'activitats i materials i l'objectiu del qual és vincular les escoles amb el patrimoni marítim, conscients que els infants constitueixen un sector de la nostra societat, la formació del qual permetrà assegurar el futur de la identitat i la cultura marítimes, a través d'un procés de sensibilització i d'educació al qual l'MMB pot col·laborar de forma decisiva.

Aquest projecte pedagògic s'insereix dins d'un ambició pla de difusió, de caire més general, per tal que el museu, el seu contingut i el seu missatge arribi a amplis sectors de la població.

Model de mercant grec Kyrenia (foto Albert Ibáñez, arxiu MMB)

L'altre gran projecte elaborat durant l'any 1994 va ser el pla museogràfic, on es recullen les directrius a nivell de contingut temàtic i de llenguatge expositiu que regiran la nova presentació de les col·leccions del Museu. Pel que fa referència al primer, el pla museogràfic estableix que les àrees de l'exposició permanent estaran dedicades preferentment a aquells períodes cronològics i aspectes temàtics en què la cultura marítima mediterrània i, especialment, la catalana han contribuït amb aportacions fonamentals a l'evolució històrica de la navegació i d'aspectes relacionats amb aquesta activitat.

Una de les característiques bàsiques del pla museogràfic ha estat la decisió de no imposar la seqüència cronològica com un fil conductor del discurs del Museu; es va optar per les àrees temàtiques, encara que prestant la importància que té la dimensió temporal, sobretot amb la finalitat d'impulsar la interdisciplinarietat en el tractament de les diverses temàtiques recollides al Museu, un element indispensable per tal de transmetre la veritable diensió del patrimoni i laïtims, que marquen totes les manifestacions de les societats que es desenvolupen vora la mar.

Des del punt de vista del llenguatge expositiu el Museu Marítim de Barcelona recull en aquest pla museogràfic les noves tendències en el camp de la museografia, que aposten clarament per la incorporació d'elements interactius i de caire lúdic, com a recursos per a una millor percepció del missatge, i la incorporació d'elements sensitius (sorolls, olors,...) per tal de recrear els ambients en què s'esdevingueren els fets i procurar així que el públic es trobi immers en les escenes de la història.

Aquestes directrius se sumaven a altres consideracions sobre el pes específic de l'edifici on s'ubica el Museu, que exerceix una forta atracció sobre el visitant; la possibilitat de comptar amb diversos fils argumentals en el discurs museogràfic; la voluntat d'adoptar diversos nivells de lectura en funció dels interessos dels visitants i, per últim, la presència d'una dialèctica constant entre el contingut del museu i l'edifici on es troba ubicat, intentant superar les dificultats expositives que planteja.

Aquests dos grans projectes han observat un ritme de posada en marxa diferent. El primer ha estat implantat de forma imminent per tal de donar resposta, ja durant el curs 1995-1996, a les exigències del públic escolar. El segon, en canvi, necessitava d'unes condicions prèvies de resolució més lenta: la disponibilitat econòmica que permeti inversions importants en la presentació de les col·leccions, i la restauració de l'edifici per tal d'assegurar les millors condicions d'exhibició possibles per als fons del museu.

El projecte pedagògic i el pla museogràfic han estat les dues referències constants per a la reforma del MMB, iniciada amb motiu de la signatura del conveni amb l'empresa ALDEASA i que ha tingut com a conseqüència primera, la instal·lació d'una nova àrea expositiva que ha estat batejada com "La Gran Aventura del Mar". Amb motiu d'aquesta implantació, que suposava un projecte ambició, es va reformar tota l'exposició permanent, en un intent d'incorporar nous elements i noves àrees expositives que responen als eixos temàtics del pla museogràfic encara que no plenament desenvolupats.

Jangada del Brasil i model de nau funerària egípcia a l'exposició permanent del MMB (foto Albert Ibáñez, arxiu MMB)

Un recorregut pel passat marítim de la nostra societat

El recorregut del Museu Marítim de Barcelona s'inicia amb un àmbit introductor que vol plasmar, a través d'un seguit d'elements característics, la llarga relació de Barcelona amb la mar a través de la seva història. Elements com la carta nàutica de Gabriel de Vallseca, mostra destacada de la cartografia nàutica medieval catalana, una selecció de marines, un model de navili del segle XVIII o un seguit d'objectes relacionats amb l'inventor del submarí Narcís Monturiol, materialitzen una relació entre la ciutat i el mar, que ha estat present al llarg de segles i que ha donat lloc no només a grans manifestacions artístiques i ciutadanes sinó també a l'avenç de la ciència i la cultura del nostre país.

Element fonamental de la Barcelona marítima, les Drassanes Reials constitueixen una mostra única en el món d'instal·lacions medievals dedicades a activitats marítimes que han arribat íntegres als nostres dies. Les seves característiques arquitectòniques, la història de la seva construcció i, encara que molt breument, la trajectòria de les activitats que han acollit, són l'eix temàtic d'un segon àmbit de l'exposició permanent que se centra no en el contingut del Museu sinó en el seu continent.

Al llarg dels més de cinquanta anys de vida del Museu, aquest ha aconseguit reunir una sèrie de col·leccions

destacables que apleguen objectes diversos. El recorregut del Museu ens permet contemplar tres d'aquestes col·leccions que sumen les qualitats documentals, com a testimonis de l'activitat marítima de l'home, i les qualitats estètiques, com a obres d'art. Són els mascarons de proa, d'incalculable valor artístic i històric, procedents de velers del segle XIX; una mostra de la col·lecció de pintura que reuneix la visió del mar de diferents artistes en totes les seves dimensions, des del retrat de vaixell fins a les marines convencionals o les escenes d'activitats marítimes o d'ambients portuaris. Per últim, una de les col·leccions més destacades del museu, la de retrat de vaixells del pintor Josep Pineda, ocupa un lloc privilegiat en el recorregut, amb una sala especialment dedicada a la seva obra, una de els més destacables en aquests gènere pel valor documental de les seves produccions.

Segueixen a aquestes petites sales ubicades a l'edifici de Pere IV -una construcció adossada a les naus medievals de les Drassanes i que fou bastida a final del segle XIV per tal d'acollir un palau reial-, els grans espais de les naus medievals de les Drassanes, on durant segles es construïren les naus que permeteren l'expansió de la Corona d'Aragó per la Mediterrània.

En aquests grans espais, s'ubiquen les àrees temàtiques dedicades a la pesca tradicional, la marina esportiva, la construcció naval de fusta i la imatge del món.

Àrea dedicada a "La pesca tradicional" (foto Albert Ibáñez, arxiu MMB)

La pesca tradicional, una activitat econòmica cabdal per a les societats costaneres, i avui en vies de desaparició, té un espai destacat al Museu Marítim de Barcelona. Diverses barques de pesca, procedents de poblacions del litoral català i d'altres indrets de la costa peninsular, i nombrosos models de barques, que posen en evidència la riquesa d'una activitat secular són els elements bàsics d'aquest espai expositiu.

Però el mar no ha estat només un espai de treball. Ha estat també un espai per a la diversió i l'oci. La navegació esportiva ocupa també un lloc important, en el qual es reuneixen embarcacions antigues i modernes, des d'un dels primers optimist construïts al nostre país, fins al vaixell de la classe Flying Dutchman que va guanyar la medalla d'or a les regates de la seva categoria dels Jocs Olímpics celebrats a Barcelona l'any 1992, i que va ser donat al Museu per la Federació Espanyola de Vela.

L'espai expositiu dedicat a la construcció naval de fusta ofereix una primera aproximació als elements més destacables d'una activitat industrial que durant anys va tenir un paper fonamental en l'economia de les poblacions costaneres, i permeté el bastiment dels velers que protagonitzaren l'època daurada de la marina catalana, entre mitjan segle XVIII i l'aparició de la navegació a vapor.

Responent a la voluntat d'interdisciplinarietat, en aquest espai trobem elements eminentment tècnics, com els sistemes de construcció de vaixells de fusta existents al llarg dels segles, o l'elaboració de pertrets, les matèries emprades i les eines necessàries, combinats amb aspectes de caire històric, com l'àmbit dedicat als armadors, constructors i mestres d'aixa, que dóna una visió de conjunt de l'època de màxim esplendor de la marina catalana del segle XIX.

A part dels models i els retrats de vaixells que

s'exhibeixen en aquest àmbit, l'exposició incorpora un element espectacular, com és la rèplica de l'aparell d'un bergantí, l'*Arivel*, mitjançant el qual es mostren els elements bàsics de l'arboladura dels velers tradicionals i el seu funcionament.

El recorregut del museu segueix en l'àmbit sobre la imatge del món, un espai expositiu que es dedica a l'evolució del coneixement geogràfic i als descobriments, recollint referències a la ciència cartogràfica, la disciplina que ha permès l'home plasmar gràficament la imatge del món a través dels temps.

En aquest àmbit, s'integren diversos espais dedicats a la imatge del món medieval, plasmada en els antics mapes T-O, que presenten un món tripartit voltat d'oceans, l'era dels grans descobriments geogràfics, que presta especial atenció als viatges de Colom, la primera circumnavegació efectuada per Magallanes i Juan Sebastian Elcano a bord de la nau *Victoria* i les grans expedicions científiques del segle XVIII.

Completa aquest recorregut un espai expositiu dedicat al món de les galeres, on es poden contemplar el magnífic model de la *Galera Reial* de Joan d'Àustria o l'ex-vot de la mateixa nau, procedent de la capella de Crist de Lepant a la Catedral de Barcelona.

Aquesta remodelació a nivell temàtic, que ha permès incorporar noves informacions als àmbits ja existents i també crear-ne de nous, ha estat acompanyada d'un gran esforç pel que fa a la presentació de les col·leccions.

Durant els mesos previs a la inauguració de la remodelació del museu, es van intensificar els treballs de restauració que el taller del museu desenvolupa de forma continuada. Aquest increment en el ritme de treball responia a la voluntat de presentar totes les col·leccions en condicions òptimes i va consistir tant en petites

intervencions com en grans processos de restauració, com el que es va desenvolupar a la rèpica de la Galera Reial de Joan d'Austria, i que ja va ser presenat en aquesta publicació (DRASSANA, núm. 4, 1995).

D'altra banda, aquest esforç ha anat acompanyat de l'estrema atenció prestada als sistemes de presentació, la qual ha permès exhibir els objectes en condicions que en garanteixen la conservació.

Igualment, un ampli projecte de senyalització que engloba no tan sols la instal·lació d'indicadors en l'exterior de l'edifici sinó també la renovació de tota la retolació interna, completa aquesta nova imatge que presenten les sales del museu. La incorporació d'elements senyalitzadors dels àmbits expositius, que aporten un primer nivell de lectura al visitant i la incorporació dels fulls de sala, en diversos idiomes, que reforcen la informació sobre temes generals o aspectes concrets de la visita al Museu, permeten gaudir al públic d'elements diversos per a la seva informació, en funció dels seus interessos.

Dos models expositius complementaris

La reforma de l'exposició permanent s'insereix dins del marc d'una ampliació dels espais expositius que el Museu ha desenvolupat durant l'any 1995, i que es completa amb la presentació de "La Gran Aventura del Mar" i de l'exposició "Catalunya i Ultramar".

Encara que aquestes dues implantacions són objecte d'amplis estudis en aquest mateix número de DRASSANA, volem fer una reflexió global que permeti situar-les en el context de la totalitat del Museu. Representen, en aquesta nova etapa, dues possibles perspectives d'evolució del Museu, amb dos llenguatges expositius diferents però no irreconciliables.

Aquestes dues implantacions responen a plantejaments de sortida distants, que van des de la percepció sensitiva del missatge, com és el cas de "La Gran Aventura del Mar", on

s'exploten els recursos que proporcionen els sentits, a l'aprehensió del missatge a través de la lectura i la reflexió, com en el cas de "Catalunya i Ultramar"; aquesta diferència justifica els llenguatges expositius diferents, els espais dissenyats atenent a directrius diverses i fins i tot el ritme de la visita marcat pel mateix recorregut.

Encara és prematur fer una valoració ajustada d'aquest conjunt d'iniciatives -remodelació del museu, implantació de "La Gran Aventura del Mar", muntatge de "Catalunya i Ultramar"-, però, a la vista d'unes primeres impressions, hom pot, si més no, identificar certes tendències. Durant aquests primer mesos d'obertura al públic, el museu remodelat ha experimentat un increment molt important del nombre de visitants, respecte al mateix període de l'any anterior. L'acceptació és manifesta no sols en termes quantitius, sinó també en termes qualitatius: en les enquestes realitzades, la pràctica totalitat dels visitants expressen l'opinió favorable respecte a la nova presentació del Museu, i la seva intenció de recomanar la visita.

La remodelació que el Museu Marítim de Barcelona ha protagonitzat durant l'any 1995 no és, però, la culminació d'un procés, sinó el primer pas d'un llarg camí que la institució ha de recórrer per tal d'adaptar-se a les condicions que imposarà el mil·lenni. En aquest camí, altres iniciatives han de córrer paral·leles a la iniciada en l'exposició permanent: el perfeccionament en els processos de gestió del nostre patrimoni, el coneixement cada cop més profund de les nostres col·leccions, l'extensió de les xarxes d'informació a disposició de l'usuari, la presència constant del museu en els mitjans educatius, i en definitiva, la conversió del Museu en un gran centre cultural marítim que esdevigui punt de referència obligada en qüestions relacionades amb la nostra història i la nostra cultura marítimes, són reptes a afrontar en un procés ja imparable.

Elvira Mata i Enrich, directora tècnica del Museu Marítim de Barcelona.
Olga López Miguel, conservadora i cap del departament de Recerca del Museu Marítim de Barcelona

Aspecte de l'àrea expositiva "La imatge del món" (foto Albert Ibáñez, arxiu MMB)